

WYZNACZENIE EMPIRYCZNEGO POZIOMU KULTURY BEZPIECZEŃSTWA PODMIOTU INDYWIDUALNEGO

Piotr Wiraszka*

ABSTRAKT

Niniejszy artykuł prezentuje innowacyjny sposób wyznaczania empirycznego wymiaru fenomenu kultury bezpieczeństwa drzemiącego we wnętrzu podmiotu indywidualnego. Rozwiązanie problemu badawczego znalazło się na styku dwóch dyscyplin naukowych dziedziny nauk społecznych: nauk o bezpieczeństwie oraz psychologii. Zaczerpięcie z dorobku naukowego innej dyscypliny naukowej dokonało przełomu w możliwości pomiaru i analizy fenomenu kultury bezpieczeństwa jednostki ludzkiej. Agregacja podstawowych wartości preferowanych – opisanych na kołowym modelu teorii wartości Shaloma Schwartza – do odpowiednich strumieni energii kultury bezpieczeństwa podmiotu indywidualnego, pozwoliło dokonać pomiaru empirycznej wielkości kultury bezpieczeństwa badanego podmiotu.

SŁOWA KLUCZOWE

poziom kultury bezpieczeństwa, kultura bezpieczeństwa, podmiot indywidualny, wartości podstawowe, rdzeń aksjologiczny

* mgr, Piotr Wiraszka, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego APEIRON w Krakowie, 42-700 Lubliniec, ul. Aleksandra Fredry 15 G, ORCID: 0000-0002-0128-5146

W POSZUKIWANIU METODY WYZNACZENIA EMPIRYCZNEGO POZIOMU POTENCJAŁU KULTURY BEZPIECZEŃSTWA PODMIOTU INDYWIDUALNEGO

Budowanie wewnętrznej siły podmiotu, a więc kształtowanie jego poziomu kultury bezpieczeństwa, wiąże się z rozwijaniem wewnętrznego rdzenia aksjologicznego podmiotu indywidualnego, który oparty na podstawowych wartościach preferowanych¹, wpływa na wszelkie kierunki jego aktywności. Teoria wartości Shaloma S. Schwartza i sformułowane w niej wartości preferowane otwierają przed nami nowe możliwości wyznaczenia i analizy poziomu kultury bezpieczeństwa podmiotu indywidualnego (istoty ludzkiej – człowieka) oraz grup ludzkich. Wyniki wieloletnich badań zespołu pod kierownictwem Schwartza potwierdziły, iż człowiek w swoich działaniach kieruje się pewną hierarchią wartości, która kształtowana jest w nieprzerwanym procesie przez całe jego życie. Wartości ukierunkowują wybór lub ocenę zachowań i wydarzeń, oraz są uporządkowane według względnej ważności². Udostępniając nam zestaw podstawowych wartości preferowanych, Schwartz pokazuje nam jak zbudowany jest nasz rdzeń aksjologiczny.

Każdy człowiek w nieprzerwanym procesie swego istnienia kształtuje swój własny i niepowtarzalny rdzeń aksjologiczny. W tym procesie świadomie, bądź mniej świadomie, w swej codziennej egzystencji stale kształtujemy osobowość, tożsamość, system wartości i norm, które są dla nas wektorem wszelkich naszych działań, tworzywem znaczeń dotyczących siebie, świata i własnych relacji ze światem. Zestaw wartości preferowanych składający się na rdzeń aksjologiczny podmiotu indywidualnego i agregowany do odpowiedniego strumienia energii kultury bezpieczeństwa podmiotu indywidualnego wyznacza poziom jego kultury bezpieczeństwa. Teoria Schwartza udostępnia nam zestaw podstawowych wartości kierujących poczynaniami człowieka. Natomiast ich odpowiednia agregacja do strumieni energii kultury bezpieczeństwa pozwala na wyznaczenie jej rzeczywistej wielkości. Siła kultury bezpieczeństwa podmiotu indywidualnego zamknięta jest w pierwszym i drugim strumieniu energii, podczas gdy

¹ Koncepcja Schwartza proponuje dziesięć typów uniwersalnych wartości podstawowych: przystosowanie, tradycja, życzliwość, uniwersalizm, kierowanie sobą, stymulacja, hedonizm, osiągnięcia, władza i bezpieczeństwo. Rdzeniem teorii są dwie cechy struktury wartości – ich kontinuum oraz kolistość.

² A. Turska-Kawa, *Preferowane wartości podstawowe a zachowania wyborcze w elekcji parlamentarnej w 2015 roku*, „Political Preferences” 2016, nr 12, s. 106.

trzeci strumień energii zawierający materialny i niematerialny dorobek człowieka – ze względu na swój wtórny charakter wyrastający na fundamentach pierwszego i drugiego strumienia – nie odzwierciedla siły kultury bezpieczeństwa a jedynie ukazuje jej dorobek. Potwierdzeniem tej tezy są prace profesorów: Mariana Cieślarczyka³ i Juliusza Piwowarskiego⁴. Niemniej jednak należy zauważyć, iż bez silnego pierwszego i drugiego strumienia energii trzeci nigdy nie będzie wystarczająco mocny, aby dać podmiotowi możliwość niezakłóconego rozwoju i poczucia bezpieczeństwa. Odpowiednio silny zbiór wartości pozwala kierować naszymi poczynaniami i staje się motywatorem, przewodnimi zasadami wyznaczającymi właściwe dla nas kierunki postępowania.

Według Shaloma Schwartza wartości są reprezentacją poznawczą celów lub motywacji. Są konstruktem motywacyjnym odnoszącym się do pożądaných celów, do których osiągnięcia dąży człowiek⁵. To właśnie dzięki posiadanym wartościom ludzie przyjmują prawidłowe postawy i są świadomi, co do zachowania się w momencie dylematu. Potrafią ocenić, co jest dla nich najlepsze i do czego powinni dążyć⁶. Schwartz udowadnia, że istnieje zbiór podstawowych uznanych wartości, a każda wartość tego zbioru może być przedstawiona na podstawie jednego charakterystycznego celu motywacyjnego. Dodatkowo potwierdził, że można za jego pomocą opisać względnie każdego człowieka, pomimo iż występuje on w różnych kulturach⁷. Schwartz dokonał tego podziału na podstawie wieloletnich badań. Omawiany zestaw podstawowych uniwersalnych wartości charakteryzujących człowieka (odpowiednio umieszczonych względem siebie na kole⁸) przedstawiony został w modelu kołowego kontinuum wartości Schwartza na rysunku nr 1.

³ Zob. M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2010.

⁴ Zob. Piwowarski J., *Kultura Bezpieczeństwa i jej trzy wymiary*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksja” 2012, nr 12, s. 6–15.

⁵ S.H. Schwartz, *Basic human values. Theory measurement and applications*, „Revue française de sociologie” 2006, nr 47 (4), s. 931.

⁶ M. Parol, *Znaczenie systemu wartości i jego uporządkowania w sytuacjach kryzysu na przykładzie funkcjonowania rodzin z dzieckiem z niepełnosprawnością*, „Fides et Ratio” 2014, nr 1 (17), s. 113.

⁷ Ciecuch J., *Kształtowanie się systemu wartości od dzieciństwa do wczesnej dorosłości*, [Stare Kościeliska] 2013, s. 42.

⁸ Por. Idem, *Pomiar wartości w zmodyfikowanym modelu Shaloma Schwartza*, „Psychologia Społeczna” 2013, t. 8, nr 1 (24).

Rysunek 1. Koło wartości Schwartza

Źródło: J. Ciecuch, Z. Zaleski, *Polska adaptacja Portretowego Kwestionariusza Wartości Shaloma Schwartza*, „Czasopismo Psychologiczne” 2011, t. 17, nr 2, s. 253.

Ludzie różnić się mogą indywidualną hierarchią wartości, jednak jest ona konstruowana z uniwersalnych elementów zawierających się we wspólnym katalogu (nazwanym przez autora niniejszego opracowania rdzeniem aksjologicznym), a będącą odzwierciedleniem zestawu podstawowych, uniwersalnych wartości człowieka tworzących moc jego kultury bezpieczeństwa.

Można zaryzykować stwierdzenie, że przedstawiony model kołowy Schwartza to rdzeń aksjologiczny posiadany przez każdy świadomy swego istnienia podmiot. To swoiste *core values*⁹ pozwalające na kierowanie wszelkich swoich świadomych i aktywnych działań w określonym kierunku. Rdzeń aksjologiczny to energia wewnętrzna i źródło siły istniejące w każdym człowieku, to akwen wypełniony strumieniami energii kultury bezpieczeństwa. Połączone strumienie i ich hierarchia tworzą indywidualny charakter każdej jednostki pozwalający na względnie stały sposób reagowania człowieka na otaczające go środowisko społeczno-przyrodnicze, a także określający sposób wchodzenia z nim w interakcje. Wyznacza on między-sytuacyjne i czasowo stałe wzorce zachowania, dzięki którym opis

⁹ *Core Value* to uniwersalne, podstawowe wartości i fundamentalne przekonania osoby. To zasady przewodnie, dyktujące odpowiednie do sytuacji zachowania i będące fundamentem wszelkich podejmowanych decyzji i działań. Pomagają ludziom zrozumieć różnicę między dobrem a złem.

danego człowieka jest w miarę pełny, a zarazem umożliwiający odróżnienie opisywanego człowieka od innych¹⁰.

Zestawienie uniwersalnych wartości prezentowane w kołowym modelu Schwartza odnajduje swoje miejsce w strumieniach energii kultury bezpieczeństwa, określając ich strukturę oraz wyznaczając jej poziom.

W zbiorze **strumienia pierwszego** usytuowane zostały wartości reprezentujące idee, normy wewnętrzne i duchowość człowieka. Wartości te decydują o pozytywnym bądź negatywnym wektorze użycia kapitału ludzkiego określanego jako zasób wiedzy i umiejętności zdobytych w procesie kształcenia i doświadczeń, a także zdrowia i energii witalnej. To wyznacznik wszelkich działań i wewnętrzny drogowskaz kierujący podmiot i jego działania w pożądanym kierunku.

W zbiorze **drugiego strumienia** energii usytuowane są wartości odnoszące się do istnienia problemu wzajemności w relacjach społecznych, relacjach półformalnych, formalnych, służbowych, towarzyskich i przyjacielskich. To również kategoria przywództwa i wchodzenia w relacje społeczne podczas zależności społecznych, fundament zjawisk społecznych warunkujący postęp.

Trzeci strumień w swoim wymiarze obejmuje wszelkie materialne aspekty egzystencji ludzkiej będące wytworami człowieka. Strumień trzeci budowany jest na fundamentach pierwszego i drugiego. Wykształcając odpowiednio mocne strumienie dwóch pierwszych energii, budujemy zaplecze, z którego możemy korzystać rozwijając się w pożądanym kierunku i budując własny dobrostan. Efektem procesów zachodzących w strumieniu trzecim jest zatem ogólnie pojęty dobrostan jednostek i społeczeństwa.

Należy podkreślić nierozzerwalność i współzależność wszystkich trzech strumieni oraz fakt, iż nie można wykształcić kultury bezpieczeństwa umożliwiającej rozwój i niezakłóconą egzystencję, bez optymalnego rozwoju każdego z trzech strumieni.

W oparciu o teorię nauk o bezpieczeństwie wyniki preferencji wartości Schwartza poddane zostały dalszej analizie badawczej i odpowiedniej agregacji do strumieni energii kultury bezpieczeństwa, a rezultat tego procesu ukazany został w tabeli nr 1.

¹⁰ J. Ciecuch, *Kształtowanie się systemu wartości...*, s. 109.

Tabela 1. Zestawienie uniwersalnych wartości Schwartza agregowanych w odpowiednich strumieniach energii kultury bezpieczeństwa.

I strumień energii kultury bezpieczeństwa - indywidualny									
<i>Kierowanie sobą w myśleniu</i>	<i>Kierowanie sobą w działaniu</i>	<i>Stymulacja</i>	<i>Hedonizm</i>	<i>Osiągnięcia</i>	<i>Prestż</i>	<i>Bezpieczeństwo osobiste</i>	<i>Tradycja</i>	<i>Pokora</i>	
Uniwersalne wartości preferowane Schwartza									
II strumień energii kultury bezpieczeństwa - społeczny									
<i>Władza nad ludźmi</i>	<i>Władza nad zasobami</i>	<i>Bezpieczeństwo społeczne</i>	<i>Przystosowanie do reguł</i>	<i>Przystosowanie do ludzi</i>	<i>Życzliwość - niezawodność</i>	<i>Życzliwość troskliwość</i>	<i>Uniwर्सalizm społeczny</i>	<i>Uniwर्सalizm ekologiczny</i>	<i>Uniwर्सalizm tolerancja</i>
Uniwersalne wartości preferowane Schwartza									

Źródło: opracowanie własne

Ta fuzja energii to koło napędowe i fundament wszelkich działań podmiotu. Jest to moc kreowania i osiągania celów, tworzenia rzeczy i pojęć umożliwiających ludzkości rozwijanie się i trwanie. To dzięki posiadaniu i rozwojowi pierwszego i drugiego strumienia energii człowiek jest jedyną istotą na Ziemi zdolną urzeczywistniać swoje myśli i materializować marzenia.

Kultura bezpieczeństwa podmiotu indywidualnego to również pewna struktura i hierarchia tych wartości. Narzędzie pomiarowe zastosowanie przez Shaloma Schwartza dostarcza nam pewną liczbę obserwacji o badanym podmiocie. Okazało się również, że system wartości zoperacjonalizowany w teorii Schwartza jest użytecznym narzędziem do wyjaśniania wielu innych zmiennych¹¹. Dzięki tej właściwości, interpretując kołowy model wartości Schwartza, dowiadujemy się o strukturze i hierarchii uniwersalnych wartości posiadanych przez badany podmiot. Pozwala to na wyznaczenie siły poszczególnych strumieni energii kultury bezpieczeństwa: indywidualnego oraz społecznego. Natomiast analiza pozyskanych danych pozwala przeprowadzić pomiar i wyznaczyć empiryczny poziom kultury bezpieczeństwa badanego podmiotu indywidualnego.

¹¹ Zob. Ibidem, s. 68.

METODA POMIARU WARTOŚCI KULTURY BEZPIECZEŃSTWA PODMIOTU INDYWIDUALNEGO ORAZ ZŁOŻONYCH GRUP SPOŁECZNYCH

W badaniu wyznaczającym poziom kultury bezpieczeństwa przyjmuje się, iż kultura bezpieczeństwa podmiotu jest zmienną zależną, na którą oddziałują zmienne niezależne – wartości preferowane.

Pomiar rozpoczyna się od wypełnienia kwestionariusza *Portrait Values Questionnaire* PVQ w wersji R2 (PVQ-R2) zawierającego 57 itemów, pytań ocenianych 6-punktową skalą Likerta określających preferowane wartości podstawowe ankietowanych. Uzyskane dane następnie poddawane są dalszej analizie, aż do umieszczenia ich odpowiednio na kołowym modelu wartości Schwartza. Rozmieszczenie punktów przy użyciu skalowania wielowymiarowego traktuje punkty jako zmienne i umieszcza je w taki sposób, że odległości między nimi odpowiadają związkowi między zmiennymi¹². Rozmieszczenie otrzymanych danych dla każdej z dziesięciu preferowanych wartości badanego podmiotu pozwala na zbudowanie rdzenia aksjologicznego badanej osoby oraz umożliwia analizę jej osobowości i jej hierarchii wartości.

W celu określenia wartości poszczególnych strumieni energii kultury bezpieczeństwa badanego podmiotu, a w dalszej konsekwencji poziomu kultury bezpieczeństwa, należy agregować te dziesięć wartości podstawowych Schwartza do odpowiedniego strumienia energii kultury bezpieczeństwa.

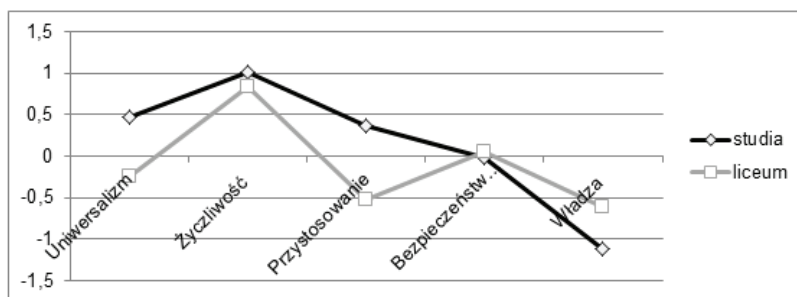
Wartości podstawowe Schwartza agregujemy do strumieni energii kultury bezpieczeństwa, a właściwy wybór strumienia poprzedzony jest analizą pytań zawartych w kwestionariuszu pod kątem obszarów, których dotyczą. Na podstawie tego czy pytanie dotyczy treści związanych ze strumieniem pierwszym – indywidualnych, czy też drugim – społecznych, lokowane jest w odpowiednim strumieniu energii kultury bezpieczeństwa.

Wartość empiryczna poziomu kultury bezpieczeństwa badanego podmiotu jest sumą natężeń poszczególnych poziomów strumieni energii. Dzięki tej procedurze jesteśmy w stanie określić:

- jakie wartości znajdują się w poszczególnych strumieniach energii;
- otrzymać empiryczny poziom wartości każdego ze strumieni energii;
- analizować strukturę i zmiany zachodzące w strumieniach;
- oraz określić wartość poziomu kultury bezpieczeństwa badanego podmiotu, jako sumę wartości poszczególnych strumieni energii.

¹² J. Ciecuch, *Pomiar wartości...*, s. 29.

Wykres 2. Obraz zmian w natężeniu drugiego strumienia energii kultury bezpieczeństwa ze względu na wiek badanej grupy

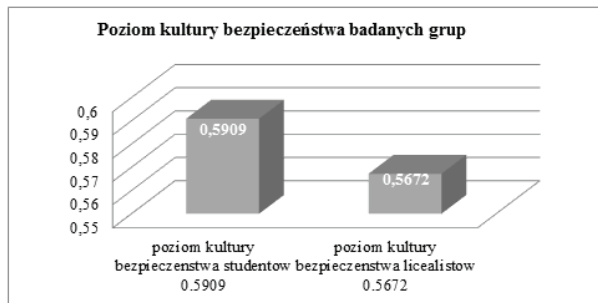
Źródło: opracowanie własne.

Zarówno w pierwszym, jak i w drugim strumieniu energii kultury bezpieczeństwa obserwujemy zmiany hierarchii wartości badanych grup oraz różnice siły preferowanych wartości w zależności od wieku uczestników badania. Zaobserwować można na wykresie różne tendencje wzrostu dla tych samych wartości wraz z osiągnięciem kolejnego etapu życia. Bardzo ciekawy jest pomiar wartości: „kierowanie sobą”, która dla każdej badanej grupy wyrażała bardzo zbliżoną i wysoką wartość, co oznacza, że jest najbardziej ceniona. Ponadto w pierwszym strumieniu, wraz z wchodzeniem w kolejne etapy życia, na znaczeniu zyskiwały: „bezpieczeństwo osobiste” i „osiągnięcia”. Największą zmianę obserwujemy w typie wartości: „bezpieczeństwo osobiste”, które zyskuje na znaczeniu oraz „stymulacja”, która z kolei traci na znaczeniu. Kiedy dla grupy najmłodszej wartość „bezpieczeństwa osobistego” oscylowała na poziomie średnim, to już dla grupy wczesnej dorosłości staje się ona jedną z najważniejszych wartości. Przeciwny trend obserwujemy przy wartościach: „stymulacji”, „hedonizmu” i „tradycji”, gdzie spadek istotności dla wszystkich badanych grup jest znaczący. Widzimy bardzo duży wzrost siły i skoki na wykresie. W strumieniu pierwszym największą zmianą jest „hedonizm”, który staje się mniej ważny dla studentów aniżeli dla licealistów. Podobny kierunek zmiany zauważamy w „stymulacji” i „osiągnięciach”. Ważniejsza natomiast staje się „tradycja” natomiast „bezpieczeństwo osobiste” utrzymuje się na podobnym poziomie. Drugi strumień charakteryzuje się poważnym wzrostem prawie wszystkich preferencji społecznych. Bez zmian pozostaje jedynie „bezpieczeństwo społeczne”, a spadek notuje „władza”.

Ostatnim krokiem jest wyznaczenie poziomu kultury bezpieczeństwa badanych grup młodzieży. Poziom kultury bezpieczeństwa wyznaczony

został przez zastosowanie metody unitaryzacji zerowanej. Wielkości wartości poszczególnych strumieni energii poddane unitaryzacji zerowanej określiły siłę poszczególnych strumieni. Suma mocy strumieni energii pozwoliła wyznaczyć poziom kultury bezpieczeństwa badanych grup, a wyniki przedstawiono na wykresie nr 3.

Wykres 3. Graficzne przedstawienie wyznaczonego poziomu kultury bezpieczeństwa badanych grup młodzieży: studentów i licealistów.

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzone badanie i uzyskany pomiar wyznaczył poziomy kultury bezpieczeństwa studentów i licealistów. Zastosowana metoda pomiaru pozwoliła na empiryczne uchwycenie siły kultury bezpieczeństwa podmiotu i grup podmiotów, oraz ich strukturę w każdym ze strumieni energii kultury bezpieczeństwa. To nowatorskie i interdyscyplinarne podejście metodologiczne, łączące w sobie dwie dyscypliny naukowe, potwierdziło interdyscyplinarny charakter nauk o bezpieczeństwie i wyznaczyło obszar, w którym należy poszukiwać empirycznej wielkości fenomenu kultury bezpieczeństwa podmiotu.

BIBLIOGRAFIA

- Cieciuch J., *Kształtowanie się systemu wartości od dzieciństwa do wczesnej dorosłości*, [Stare Kościeliska] 2013.
- Cieciuch J., *Pomiar wartości w zmodyfikowanym modelu Shaloma Schwartza*, „Psychologia Społeczna” 2013, t. 8, nr 1 (24), s. 22–41.
- Cieciuch J., Zaleski Z., *Polska adaptacja Portretowego Kwestionariusza Wartości Shaloma Schwartza*, „Czasopismo Psychologiczne” 2011, t. 17, nr 2, s. 251–262.
- Cieślarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2006, 2010.
- Koziej S. et al. (red.), *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013.
- Parol M., *Znaczenie systemu wartości i jego uporządkowania w sytuacjach kryzysu na przykładzie funkcjonowania rodzin z dzieckiem z niepełnosprawnością*, „Fides et Ratio” 2014, nr 1 (17), s. 113–129.
- Piwowarski J., *Kultura Bezpieczeństwa i jej trzy wymiary*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksja” 2012, nr 12, s. 6–15.
- Schwartz S.H., *Basic human values. Theory measurement and applications*, “Revue française de sociologie” 2006, nr 47 (4), s. 249–288.
- Turska-Kawa A., *Preferowane wartości podstawowe a zachowania wyborcze w elekcji parlamentarnej w 2015 roku*, „Political Preferences” 2016, nr 12, s. 105–119, DOI: 10.6084/m9.figshare.4128963.

CITE THIS ARTICLE AS

- P. Wiraszka, *Wyznaczenie empirycznego poziomu kultury bezpieczeństwa podmiotu indywidualnego*, „Kultura Bezpieczeństwa” 2022, nr 42, s. 154–164, DOI: 10.5604/01.3001.0015.9484